

Дипл. политиколог Елвис Мемети

364-787.9(497.7:=214.58)

Министерство за труд и социјална политика

Советник во Одделението за имплементација на

Стратегијата и Декада на Ромите

Состојби и предизвици во домувањето кај ромската популација во Македонија:

Искуства од спроведувањето на НАП за домување од Декадата за вклучување на Ромите

Резиме

Според термините коишто често ги користиме - пристапот е веќе познат (процес, проект, акциони планови, национална стратегија, социјално домување, ромска декада, инклузија, интеграција). Ваквиот опишан пристап ја олеснува визијата тогаш кога сакаме да го опишеме она што треба да биде наспроти она што навистина е!

На почетокот на одминувањето на 5 години од Декадата на Ромите, очекувањата кај ромската заедница се големи (значителен процент од Ромите слушнале за Ромската декада, но реално мал број од нив ја познаваат суштината на процесот којшто трае), наспроти реалните очекувања кои сразмерно растат со сè поизразените проблеми од приоритетните области на Декадата на Ромите - со посебен акцент на домувањето и инфраструктурата на населбите каде што живее ромската заедница.

Сè почести се прашањата од типот: што е направено овие 5 години; како ќе се одвива натамошниот процес; дали домувањето останува и натаму најтешката алка во справувањето со проблемите со коишто се соочува ромската заедница; дали издвојувањето на националните средства за имплементација на акционите планови ќе ја поттикне реализацијата, со што ефектите ќе ги почувствува ромската заедница врз сопствена кожа.

Натамошниот текст претставува осврт, коментар и информации од спроведување на активностите од областа на домувањето, со акцент на ромската популација (деца, жени, самохрани родители, бездомници): изградени домови кои не се вклопени и не можат да се вклопат во ДУП и ГУП, диви населби и гета, вдомени домаќинства, инфраструктурата во ромските населби,

социјалното домување, станбените субвенции, квалитетот на домувањето, како и активности на коишто ромската заедница, во контекстот на ромската Декада, евентуално, би можела да се надева дека ќе донесат одредени поместувања во реализацијата на планираното. Наспроти реалната дискрепанца помеѓу идејата и практиката, ромската популација живее со идејата за соодветен дом со стандардни услови за живот надвор од улицата и маргинализираните населби, во практиката се реализирава возможното.

Вовед

Поттикнува од иницијативите на Светската банка и Институтот Отворено општество во текот на 2003/2004, Владата на Република Македонија се приклучи кон процесот наречен Декада за инклузија на Ромите. Во исто време, заради аспирациите на државата за влез во Европската Унија, паралелно се градеше Национална стратегија за Ромите, Национални акциони планови. Со тоа, беа воспоставени сите институционални аспекти за да започне процесот на имплементација.

Декадата за инклузија на Ромите, од февруари 2010 год. е влезена во својата втора половина на имплементација. Во овие, скоро пет години на процесот на подготовка на институционализација на НАП, Локални акциони планови, реализација на споредни проекти, политички превирања, координација, сепак отсутуваат активни конзистентни систематски политики за имплементација на активностите предвидени во НАП. Рака под рака со образованието, вработувањето и здравствената заштита, домувањето како една од четирите области на НАП претставува едно од горливите прашања со кои се соочува ромската заедница. Ова го потврдуваат извештаите на бројни меѓународни

институции. Еден од важните извештаи кои зборуваат за ова е Акциониот план за подобрување на состојбите на Ромите и Синтите во областа на дејствување на ОБСЕ од 2003 година.⁴

Меѓусебната поврзаност на домувањето со другите области е голема, бидејќи лошите субстандардни услови често водат кон здравствени проблеми, без соодветно домување тешко се доаѓа до квалитетно образование, а без образование тешко се наоѓа соодветно вработување. Со оглед на причинско-последичните врски помеѓу домувањето и останатите области, од клучно значење е пристапот во решавањето на прашањето на соодветно домување на ромската заедница.

Аналогно на акционите планови за домување, Владата на РМ се обврза на подобрување на животниот стандард на ромското население со повеќе мерки, од легализирање на дивоградби, вклучување во социјални програми за обезбедување живеалишта (социјални станови), до распределба на државно земјиште за новоградби кои ќе бидат со легален статус. Имајќи предвид дека токму проблемите на Ромите со домувањето најакутно се манифестираат во контекст на локалните прилики и услови на живеење, разбирливо е дека

⁴ 2003, OSCE Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area.

успешноста на Националната стратегија првенствено е условена од нејзината практична реализација на локално ниво. Како резултат на тоа, одредени општини, каде што е сконцентрирано мнозинството ромско население, заедно со ромските невладини организации покрената иницијативи за донесување на локални акциони планови, заради пренесување на активностите од централно, на локално ниво⁵. Меѓутоа, поради отсуството на посебни издвоени средства и ресурси за имплементација на ЛАП⁶, поголемиот дел од активностите остануваат само на хартија.

Домувањето, честопати, се поврзува и како една од причините за социјалната исклученост на ромската заедница. Имено, социјалната исклученост на Ромите води и до неискористување на бенефициите коишто низ програми и мерки произлегуваат од активностите на централната власт. Според податоците на ромските организации од терен, дел од ромските семејства не успеваа да ја приложат потребната документација (последна платена сметка за електрична енергија или, пак, нерегулирани правно-сопственички односи на домовите, престојување во живеалишта под наем, каде што односите со газдите не се соодветно регулирани), што е, можеби, една од причините што дел од ромската заедница не може да биде корисник на субвенциите. Додека добрите намери остануваат на хартија, дел од наведените примери може повторно да се реплицираат во било која наредна активност.

2. Актуелна состојба

2.1 Правна рамка

Правото на домување е содржано во бројни меѓународни документи кои им наметнуваат на државите потписнички да преземаат активности со цел да се подобрат животните услови на сите лица кои не се во состојба да го остварат своето право на адекватно домување.

Во Меѓународната конвенција за економски, социјални и културни права, во Генералниот коментар бр. 4 од оваа Конвенција, Комитетот за економски, социјални и културни права на Обединетите нации го дефинира поимот адекватно домување како:

- Правна сигурност на сопственоста
- Достапност на сервиси, материјали и инфраструктура
- Достапност
- Локација, достапност до вработување, здравство, едукација, детска заштита и други социјални бенефиции

Одредбите содржани во овој документ и бројни меѓународни легални инструменти ја детерминираат и нашата нормативна рамка за обезбедување и заштита на правото на домување во Република Македонија. Во Република Македонија сè уште не постојат соодветни одредби во Законот за домување за дефинирање на поимот на адекватно домување, иако во рамките на Министерството за труд и социјална политика се подготвува и закон за социјално домување. Овој закон дополнително ќе го воспостави системот и начинот на остварување на

⁵ Според Законот за локална самоуправа ("Сл. весник на РМ" бр. 5, 29.01.2002) Надлежностите на општините во рамките на домувањето се издвојуваат (Урално и рурално планирање, Заштита на животната средина, Организирање и управување со комуналната инфраструктура, водоснабдување, улично осветлување, транспорт, јавна чистота).

⁶ ЛАП – Локални акциони планови.

социјалното домување, дефинирање на поимот, концептот и разбирањето на социјалното домување, со што би требало да се опфати и домувањето на најранливите категории на населението, меѓу кои спаѓаат и Ромите.

Во законодавството на ЕУ, одделно во сите држави членки се регулира социјалното домување како дел од домашното законодавство (во дел од државите-членки на ЕУ постои систем на т.н. општинско домување, каде што општините ги дефинираат највисоките ренти за социјалните групи, условите за домување, и сл⁷).

2.2 Тековна состојба на домувањето кај ромската заедница

Општа констатација е дека условите во кои живее ромската заедница се мошне лоши, често под нивото на прокламираните стандарди на соодветно домување. Често се работи за долгорочно населени населби со нејасен сопственички статус⁸ надвор од урбаното планирање, немаат основна инфраструктура и услугите на државниот систем се тешко достапни. Според некои проценки, околу 70% од Ромите немаат документи за сопственост на нивното живеалиште.

Податоците говорат дека најголем број Роми во Македонија живеат во урбани населби (95%), при што побројно се сконцентрирани во посиромашните реони (гета) или во субурбани области. Според статистичките податоци и податоците од Пописот на населението спроведен во РМ во 2002 година⁹, најголем дел од ромската популација со

официјално регистрирано живеалиште (околу 45%) живее во само 10 општини: Битола, Винаца, Гостивар, Дебар, Куманово, Кичево, Прилеп, Тетово и Штип. Во однос на регионалната дистрибуција на населението, важно е да се нагласи дека, речиси, исто толку живеат на територијата на градот Скопје (43,06%), а дури половината од нив, во општината Шуто Оризари.

Ромите живеат во тешки услови за живот, со многу сиромашна и неразвиена инфраструктура. Околу 28% од ромското население живее во импровизирани домови, во сиромашни населби во кои постојат дивогоградби или, пак, целата населба не е легално регистрирана, со крајно лоши, субстандардни услови, во големи семејства и повеќе лица во една просторија. Околу 50% од ромските домови немаат канализација и околу 61% немаат тоалет или бања внатре, во домот (УНДП 2003).

Имајќи ја предвид актуелната состојба на ромската заедница во однос на домувањето, како и одминувањето на 5 години од регионалниот процес Декада на Ромите, перцепцијата, т.е. согледувањата на заедницата за бенефитот од истиот процес е содржан и во последниот извештај на ДЕКАДНА СТРАЖА 2010, каде што ромските активисти го оценуваат напредокот од Декадата за вклучување на Ромите.

Според истиот, најголемо подобрување во однос на домувањето и инфраструктурата, ромската заедница забележува кај уличното осветлување (околу 1/4 од испитаниците). По ова, подобрување се забележува кај уредувањето на улиците во населбите каде живеат Роми (14 %),

⁷ http://www.cecodhas.org/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=117

⁸ Според последниот неформален извештај за човековите права, граѓанските организации изјавиле дека кај Ромите постојат околу 14.000 случаи на нерешени имотно-правни односи.

⁹ Државен завод за статистика на Македонија, ИСтатистички годишник и Попис 2002.

а нешто помалку кај снабдувањето со вода (11%). Одредено подобрување има во однос на електричната мрежа, а најмало кај канализационата мрежа, зеленилото и јавните објекти. Најголем број од одговорите се дека состојбите, споредено со периодот пред пет години, не само што не се изменети, туку дури и се влошени.

Во скопските општини, најголем приоритет треба да се даде на зеленилото и јавните објекти, а во Шуто Оризари, на проблемот со снабдувањето со вода. Од останатите општини, во Прилеп најголемо внимание треба да се посвети на канализационата мрежа, со оглед на тоа што 90% од испитаниците сметаат дека состојбата е влошена. Интервенции на електричната мрежа се неопходни во Кичево и Гостивар, а во Штип, Кочани и Дебар треба да се работи на зеленилото и парковите. Во Куманово и Делчево како поголем проблем се посочува уличното осветлување, во Битола и Пехчево – уредувањето на улиците, а во Тетово – водоснабдувањето и уличното уредување. (Извадок: Декадна стража 2010: Роми активисти го набљудуваат напредокот на декадата за вклучување на ромите 2005-2015).

Според истиот Извештај, голем дел од испитаниците како најголем проблем го наведуваат и немањето на документи за сопственоста на нивните живеалишта. Токму поради тоа, честопати, немањето соодветна документација придонесува и за откажување од бенефитот на некои социјални услуги.

Наспроти ваквите укажувања за оценка на напредокот во областа на домувањето, стојат и официјалните политики за интеграција и вклучување во рамките на Декадата и Стратегијата на Ромите.

Во однос на состојбата на домување кај ромската заедница, како главен извор на информации се земени податоци и извештаи од граѓанските организации. Од страна на државата досега сè уште не се изготвени квантитативни податоци и систематски информации коишто би упатувале на одредена состојба на етничката заедница од аспект на домувањето, иако во Стратегијата на Ромите се истакнува потребата за прибирање на релевантни статистички податоци за најранливите категории кои се недоволно покриени со досегашните мерки. Тоа, пак, од друга страна, го оневозможува евалуирањето на политиките и програмите, развивањето на индикатори кои ќе ја отсликаат мултидимензионалната природа на социјалната ексклузија и запоставеноста на одредени права на групите. Како и во други земји, така и во Република Македонија нема точни податоци за вкупниот број на Роми бездомници, нерегистрирани гета, иако постојат мерки и идентификувани проблеми прикажани во ревидираниот Национален акционен план за домување.

Република Македонија во споредба со останатите земји беше лидер во процесот (прва земја којашто донесе национални акциони и оперативни планови во рамките на Декадата и посебна Стратегија за Ромите во Република Македонија, којашто беше усвоена од Парламентот). Донесувањето на двата клучни документа дадоа добра основа за почеток на процесот. Приоритетите за интервенција, меѓу кои и домувањето, беа евидентирани на хартија, додека, пак, во практиката недостасуваше примена на предвиденото. Се создаде впечаток дека во плановите постои дискрепанца помеѓу желбите,

можностите и роковите предвидени за имплементирање на активностите. Заради таа цел, се пристапи и кон ревидирањето на НАП за периодот 2009-2011, што кореспондираше со позитивната клима да се опстои во акцијата. Во рамките на ревидираните НАП, за првпат се предвиде и структура за имплементација на НАП (со примарен акцент на ресорните министерства од областите: образование, домување, вработување и здравство, Министер без ресор - Национален координатор, Министерство за труд и социјална политика - Одделение за спроведување на Стратегијата и Декадата на Ромите и Национално координативно тело - составено од претставници на релевантните министерства и државни институции и претставници на НВО).

Во рамките на ревидираните НАП од областа домување, се идентификуваа неколку приоритетни проблеми поврзани со целните групи: деца, жени, самохрани родители кои се бедомници и живеат на улица, домови кои не се, и не можат да се вклопат во ДУП и ГУП, домаќинства кои биле изманипулирани (купени домови кои немале право да се продаваат - потреба од целосно вдомување), вдо-

мени домаќинства коишто треба да се преселат на друго место поради густата населеност во населби претежно населени со Роми. Како генерална цел на НАП за домување, се предвидува вдомување на ромски домаќинства (најмалку 400) според минимални стандарди за домување, за периодот 2009-2011, преку социјално домување, и реконструкција на домови, урбанизација и административна поддршка за документација и подобрување на инфраструктурата (улици, водовод, канализација) на 13 населби претежно населени со Роми.

Министерството за транспорт и врски, како ресорно Министерство во областа домување, во рамките на посебна Програма за поддршка на имплементација на Декадата и Стратегијата на Ромите, предвидува средства за имплементација на НАП (од Буџетот на Министерството за транспорт и врски, во 2009 год. беа издвоени 5.000.000 ден. за Декадата на Ромите¹⁰).

Во однос на инфраструктурните проекти спроведени од страна на Министерството за транспорт и врски за периодот 2008, 2009, 2010, направено е следново:

Инфраструктурни проекти	2008	2009	2010
Фекална и атмосферска канализација, реконструкција на канализациона мрежа	Прилеп, Св. Николе	Шуто Оризари	Прилеп, Штип, Карпош, Кичево, Топаана, Гази Баба, Куманово
Поставување водоводни системи, реконструкција на водоводна мрежа	Шуто Оризари		Битола, Делчево
Подземни инсталации и асфалтирање			Битола, Кочани, Веница

Од приложеното може да се констатира дека во однос на НАП, најмногу напори и средства се вложуваат за подо-

брување на инфраструктурата на населбите каде што живеат Роми. Вкупниот износ на средства од 10.894.000,00

¹⁰ Извор:Веб страницата на Министерството за финансии http://www.finance.gov.mk/files/budget_2009_final.pdf

ден. (177.000,00 евра) се определени во Буџетот на Република Македонија за 2010 год. за поддршка на имплементацијата

на Декадата и Стратегијата за Ромите, за изградба на комунални инфраструктурни проекти во соработка со општините.

Изградба на социјални станови доделени на ромски семејства	2008	2009	2010
Скопје	/	/	19 стана
Кочани	/	/	7 стана
Крива Паланка	/	/	12 стана
Кичево	/	/	4 стана
Охрид	/	/	10 стана
Кавадарци	/	/	9 стана

Исто така, одредени активности се преземаат и во однос на доделувањето на социјални станови на ромски семејства, со што се овозможува нивно вдумување според минимални стандарди преку социјално домување (општа цел на НАП). Во 2010 год. е извршена распределба на станови на 8 објекти, со 339 социјални станови, од кои 61 се доделени на ромски семејства (согласно Одлуката на Владата, 10% од предвидените социјални станови да бидат распределени на ромската популација).

Во однос на потребата од поголема комуникација помеѓу ромската заедница и институциите на системот, административна и логистичка поддршка за одредена документација (идентификувани како проблем во НАП за домување), Министерството за труд и социјална политика преку ромските информативни центри (партнерски проект на МТСП и НВО што се спроведува во 8 општини во РМ: Тетово, Гостивар, Прилеп, Битола, Куманово, Штип, Делчево и Скопје) придонесува за зголемување на информираноста на ромската заедница во однос на одредени административни процедури и потребни документи за остварување на одредени права. На тој

начин, поголемиот дел од огласите и активностите од соодветната област се достапни до ромската заедница.

Како што може да се забележи од горенаведените табели во однос на Акциониот план за домување на Ромите, се преземаат соодветни активности за надминување на проблемите со кои се соочува ромската заедница. Сепак, генерална карактеристика која ги одликува истите е ДИСКОНТИНУИТЕТ во спроведувањето на активностите, при што таквата констатација се забележува токму во изминатите 5 години.

Ваквите позиции само потврдуваат дека надлежните органи не издвојуваат перманентни средства во соодветните буџети. Решавањето на прашањето со домувањето бара ангажирање на големи материјални средства, ресурси, човечки капацитети и, пред сè, политичка волја. „Убави планови, но многу малку пари, за многу програми“ е честата клаузула која ја практикува како централната, така и локалната власт, со што ги запоставуваат капиталните проекти кои се однесуваат на инфраструктурата на местата каде што живеат Ромите и даваат предност на проекти кои носат поголеми политички гласови.

Најдобри практики: Искуства од земјите учеснички во Декадата на Ромите

Повеќето земји-учеснички во Декадата на Ромите се соочуваат со, речиси, истите проблеми во поглед на домувањето. Единствено нешто што се разликува е пристапот и начинот на кој останатите земји преземаат акции за решавање на овие проблеми.

Така, на пример, во: Бугарија, Чешка, Романија и Словачка се пристапува во градење на социјални станови и подобрување на инфраструктурата во рамките на постојните маинстреам политики и програми.

Во Унгарија постои програма за т.н. градови - колиби, таргетирани се 39 ромски села, каде што треба да се изградат соодветни живеалишта со сета неопходна инфраструктура. За таа намена, од страна на локалната власт и централниот буџет се издвоени 12 милиони евра.

Во Бугарија постои Национална програма за подобрување на условите за домување на Ромите којашто треба да се имплементира во наредните 10 години. Во периодот 2007 – 2009, Програмата беше финансирана со 10-11,7 милиони лева од државниот буџет. Во 18 општини, за околу 8.000 граѓани од ромската заедница, се преземени околу 20 проекти за реконструкција на водоводните системи и канализационата мрежа.

Во Полска е ставен фокус на реконструкција на канализациониот систем, водоводниот систем и достапноста на областите со електрична енергија. Во таа насока се изградени 44 нови со-

цијални станови за припадници на ромската заедница. Во Романија, од 2008 год. се спроведува пилот-програма за социјално домување на ромската заедница, во која е предвидено изградба на 300 социјални станови, во 8 региони во земјата.

Според поставените цели и индикатори, Хрватска има добар напредок во однос на домувањето на Ромите. Од вкупно 14 општини кои имаа обврска да направат планови за подобрување на домувањето на Ромите, дури во 12 се донесени вакви планови. Само две населби во целата држава ги исполнувале овие услови за легализација, додека до крајот на 2007 година, 11 населби ги исполнуваат критериумите и се дел од соодветните урбанистички планови. Според Канцеларијата за национални малцинства, од вкупно 13 населби, 9 се легализирани и го немаат статусот на дивоградби.

Европската Унија преку своите препораки до земјите-членки и нивните национални законодавства прави одредени напори во решавањето на проблемот со домување на ромското население. Во рамките на ЕУ политиките, на располагање стојат и структурните фондови за периодот 2007 – 2013 за социјални проекти за домување (вклучувајќи проекти за легализација на ромските домови и обезбедување на неопходната инфраструктура). Во таа насока, Европската комисија подвлекува и ги охрабрува земјите да ги искористат Структурните фондови за подобрување на животните услови на ромската заедница.

Заклучок и препораки

По пет години од започнувањето на спроведувањето на Декадата за вклучување на Ромите 2005 – 2015, може да се заклучи дека како резултат на преземените активности и мерки се постигнати позитивни промени во одредени области, но општ е впечатокот дека е неопходен посериозен пристап и ангажман на државата на централно и локално ниво.

Според поголемиот дел од ромското население, резултатите можат да се споредат со позитивна нула, од аспект на обемиот материјал за работа во однос на домувањето на ромската заедница. Сепак, може да се констатира одреден напредок во рамките на спроведувањето на генералната политика. Непостоењето на соодветна структура на локално ниво за имплементација на активности од Декадата и Стратегијата на Ромите, како и посебни ставки во буџетите на општините за имплементација на ЛАП, е во спротивност со намерата за децентрализирање на активностите на примарното ниво, од каде што произлегуваат поголемиот дел од проблемите. Од друга страна, пак, и досегашното ниво на политичка партиципација и политичка моќ на ромските лидери не го задоволува соодветниот критериум – ништо за Ромите, без Ромите. Впрочем, учеството во процесот на планирање и координација, како и поврзување на парцијалните активности со маинстреам политиките, и поголемо издвојување на национални средства на годишно ниво за реализација на дел од активностите предвидени во НАП, е предизвик на којшто одговорните лидери соодветно треба да одговорат. Во спротивно, жариштето на проблемот и понатаму ќе

расте и негативните ефекти ќе се мултиплицираат.

Потребно е издојување на буџетски средства за имплементација на локалните акциони планови, со посебен акцент за интегрирање на постојните ромски гета во приспособени живеалишта во согласност со стандардите за живеење. На гетоизацијата мора да се пристапи со интегрирачки елементи на вклучување и разбирање на постојните недостатоци на специфичната група којашто произлегува од таков склоп на живеење. Ромските населби не смеат да бидат генератор на социјална исклученост. Напротив, разликите и стандардите мора да се промовираат како позитивна страна.

Првенствено, поддршката на политиките треба да се насочи кон: обезбедување на живеалишта за Ромите кои немаат свои домови, односно кои живеат во, таканаречени, „картонски маала“; идентификување на бројот на такви семејства и нивно вклучување во постојните афирмативни мерки; надминување на ризиците од останување без дом; а потоа и на подобрување на условите за живеење во домовите каде што живее ромската заедница. Исто така, предложени се и мерки за: субвенционирање на домувањето на социјално загрозените лица, со надоместување на одреден процент од рентата; воведување на алтернативи и услови за домување за лицата без соодветно домување во јавни станбени единици; како и бесплатно вдомување на Ромите или обезбедување на домови под наем, со ниска цена на наемнина.

Отстранувањето на ризиците од останување без дом, треба да има приоритет во активностите, во спротивно, мерките за домување би се покажале неуспешни, бидејќи ќе се појават нови бездомници.

„Картонските маала” се крајниот резултат на социјалната исклученост и генератор на одредени девијации. „Би биле задоволни, ако ништо друго, барем децата кои живеат во „картонските куќарки” да се сместат во соодветен дом во текот на Декадата на Ромите” – се дел од најчестите изјави во секојдневниот говор на ромските интелектуалци. Во таа насока, проактивното делување на РИЦ на инфомирање на ромската заедница за можностите на локално ниво, заедно со институциите на подрачните единици и ЕЛС, мора поагресивно да работат на вклучување на оваа ранлива категорија во постојните мерки.

Дополнително, неопходен е и поголем ангажман за решавање на проблемот со домувањето на Ромите кои се привремено сместени во колективни центри. Досегашното сместување во колективни центри создава впечаток кај ромската заедница дека тоа е единственото нешто што следува кога немаш свој дом, иако условите за сместување не соодветствуваат на стандардите. Следењето на дел од семејствата сместени во колективните центри во процесот на остварување на примарните права од областите здравство и образование, од страна на социјалните служби, како целосно да се запоставува.

Поаѓајќи од фактот дека многу аспекти од животот на граѓаните зависат од нивниот дом (постојаната адреса на живеење, на пример, е предуслов за повеќе јавни услуги, односно остварување на

различни права, поседувањето на дом во кој работник или ученик можат да се одморат за следниот работен ден, исто така, е предуслов за нивната продуктивност и успех, итн.), го прави решавањето на проблемите поврзани со домувањето уште повеќе итно и важно. Во однос на проблемот со документите, во рамките на Министерството за труд и социјална политика е формирана работна група, која по одржувањето на Регионалната конференција, „Овозможување на пристап на Ромите до документи за лична идентификација – регионален предизвик”, предложи конкретни мерки за надминување на проблемот. Постојењето на фискални и законски импликации, го отежнува процесот на нивно усвојување. Во очекување на нивно усогласување и примена, сепак останува надежта за прекинување на магичниот круг на исклученост и заменување на терминот фантоми, со граѓани на Република Македонија.

Од особено значење во реализирањето на дел од мерките предвидени во ревидираниот Национален акционен план, е и донесувањето на Законот за третман на бесправно изградени објекти. Очекувањата се дека голем дел од ромските населби кои имаат нелегална градба и не се регистрирани во постојните евиденции, по донесувањето на Законот може да се евидентираат и соодветно да бидат дел од ДУП И ГУП.

Преземање на активности коишто би значеле **СООДВЕТЕН ДОМ** за сите, е идеална ситуација за совршен крај.

Користена литература

Влада на РМ (2010) Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија 2010 - 2012, Скопје

Државен за статистика (2002), Попис на населението, Скопје: Државен завод за статистика

European Union Agency for Fundamental Rights (2009), Housing conditions of Roma and Travellers in the European Union, Comparative Report

European Commission, (2010), Commission Staff Working Document - Roma in Europe: The Implementation of European Union Instruments and Policies for Roma Inclusion

Европска комисија 2010, Социјално домување. Посетено на 24.11.2010
http://www.cecodhas.org/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=117

Закон за домување на РМ. „Службен весник на РМ”, бр. 99/2009. Изменување и дополнување, 26.04.2010

Закон за локална самоуправа на РМ. „Службен весник на РМ”, бр. 5,

ИнСоК, 2010, МК Декадна Стража 2010 - Роми активисти го набљудуваат напредокот на Декадата за вклучување на Ромите 2005 - 2015, Скопје

Милевска - Костова Н., Еминова Е. (2006) Состојби и предизвици во домувањето и здравството, Скопје

Министерство за транспорт и врски (2010) Презентација на преземени активности во областа на домувањето, Скопје

Министерство за труд и социјална политика (2005), Стратегија за Ромите во Република Македонија, Скопје, 29.01.2002

OSCE (2003) OSCE Action Plans on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area

OSCE (ODIHR), 2006, Roma Housing and Settlements in South – Eastern Europe, Summary and Recommendation

Реџеми Н. (2006) Декада на вклучување на Ромите - Прогрес и стагнација, Скопје

Situation and challenges in the housing for the Roma population in RM:

The experiences from the realisation of the NAP for housing from the Decade for inclusion of Roma

Summary

In fact, according to the terms that we often use, the approach is already known (process, project, certain framework, action plans, national strategy, researches, Human Rights, Decade of Roma Inclusion, integration). When we describe an approach in this way it becomes easier for us when we need to visualize and describe what should be against what really is! Today, at the beginning of the end of the fifth year of the Decade of Roma Inclusion, the expectations of the Roma community are big (a significant percentage of the Roma have heard about the Decade but in reality only a small number of them know the essence of the process that is taking place) against the real expectations which proportionally grow with the more expressed problems in the community, and the growing doubt about the success of this process.

Very often there are questions like: what has been done in the past five years; how would the processes develop further on; will the conflict among us inhibit the process; will the Government begin to realistically allocate finances for the implementation of the Action Plans.

The following text represents comments and information about implementation of the activities from the field of Housing with accent of Roma population. Despite the real discrepancy between the idea and practice, the Roma population live with the idea of a proper home with standard conditions of life outside of street and disadvantaged neighborhoods, while in practice is realized that what is practically possible.